

Ackermass» (k pomenu prim. r. *gubá* »Bezirk, Kreis«, sln. dial. *gúba* »posest meščana v okolici« (Tržič). Tudi sln. *óga* »eine Einfriedung« (Pohlin) je bolj verjetno iz **obŕga* kakor iz n. *Hage*.

Z enako upravičenostjo lahko dvomimo tudi v nujnost metateze pri sln. dial. *be-ganica* »Art Kuchen« (Bovec), *beganica*, *beganja* »Palmbusch« (Bohinj, Radovljica). Verjetno je treba izhajati iz *buganica* (Štrekelj, ČZN V 67; Lwk. 7). Skok, ERHSJ I 577 razlaga te slovanske oblike kot obratno izposojene iz furl. *bubane*, *gubanize* »Art Kuchen«, to pa iz splošno južnoslovanskega *gybanica*. Vendar je to tvorjeno iz različnih prevojnih stopenj: mak., blg. *banica* govori za **gŕb-*, sln. dial. je tudi *gubána*, *gubanica*; prim. tudi madž. *gobonca*, *gabonca*. Sln. *beganica* priča že s svojo semantično dvojnostjo na drugačno izhodišče. Gotovo pa je še prezgodaj, da bi mogli v slavistiki problem **bheugh-* : **gheubh-* dokončno zaključiti.

Jože Pogačnik

Filozofska fakulteta v Novem Sadu

NEZNANI JENKO

I. OPIS IN PROBLEMI

Slovenskega literarnega zgodovinarja zagotovo čakajo še mnogotera gradivska presenečenja. Korpus tistega, kar je bilo doslej najdenega po naključju, je tako velik, da je logično predpostaviti še večje neodkrita obilje materiala. Ta material je le redko zgolj obrobne ali postranskega pomena, marveč v večini primerov pokriva dosedanje vednostne praznote. Zgled Trubarjeve knjige *Slovenska cerkovna ordnenga* (1564), ki je od leta 1945 naprej veljala za izgubljeno, a jo je — tako rekoč mimogrede — našel v novem izvodu Christoph Weismann, je simptom in memento obenem.

Naslednji prispevek, ki ga objavljamo pod naslovom *Neznani Jenko*, sicer nima načelnega pomena, ker ne bo bistveno spremenil poglavitnih sodb o pesnikovem delu. Kljub temu bi bilo napak, ko bi v njem videli le bibliografsko ali količinsko zaokrožitev Jenkovega ustvarjanja; gradivo nedvomno opozarja na nekatere nove miselne (in s tem estetske) postavke, niansira dosedanje ugotovitve o izviru in tipologiji njegove pripovedne proze, s tekstnimi različicami pa ob gradivu za stilistično razčlemba odpira tudi nekatera temeljna vprašanja tekstologije, ki se dotikajo — nič manj in nič več kakor — avtentičnosti Jenkovih pesniških besedil.

OPIS GRADIVA: Poglavitni del »neznane« Jenka je zapisan v rokopisnem dijaškem listu, o katerem je prva informacija izšla v *Ljubljanskem časniku*. Ta list je 28. februarja 1851 po zagrebškem nemškem glasilu *Südslawische Zeitung* povzel poročilo A. Einspielerja, da imajo v Celovcu »učenci lasten časopis pod naslovom Slavija, ki donša prav lepe sestavke v zvezanem in nezvezanem govoru, prestave iz ruskiga, srbskiga, če-

škiga in drugih slovanskih narečij. Ravno to začenjajo tudi na gimnaziji v Ljubljani, Celju in Mariboru, in pogovorili so se, si liste zamenjati». Poročilo se nanaša na poskus, da se srednješolski leposlovní talenti zberejo ob enotnem programu in organizirajo svojo besednóumetnostno dejavnost. Idejo je dala Koroška, ki je imela v petdesetih letih letno iniciatívo v svojih rokah. V Celovcu je bil Anton Janežič že od julija 1850 urednik *Slovenske bčele*, ki ima v opisovanem gibanju poseben pomen. V ljubljanski *Slaviji*¹, ki jo danes edino poznamo, je med drugim objavljeno *Sporočilo pobratimom*: »Vsi, kar nas jest po *Slaviji* sjezdjenih, jesmo *Slovenci*, sini velike i slavne majke Slave«. Za tem deklarativnim uvodom sledi vabilo na zbiranje folklorističnega gradiva: »Posebno pa Vam naročim i priporočim pesme nabirati. Nabrano se uvrsti u Slavii, kar bi se pa v Slaviu ne ujemalo, vas molim pobratimi, meni blagovoljno izročiti«. Enaka prošnja velja tudi za imena krajev, priimkov in vzdevkov, ki naj jih izroče avtorju, »ker jih bodem potreboval«. Za zgled, kako opravljati to delo, je navedena *Slovenska bčela*.

Besedilo nakazuje neko zvezo med celovškim časnikom in srednješolskimi listi. Pokroviteljski ton vabila izključuje, da bi v avtorju iskali dijaka ljubljanske gimnazije. O avtorju vemo, da je slovensko in slovansko čuteč, da je do sodelavcev v posebnem razmerju, ki ga razkriva s pojmom pobratimstvo, da ga glede tradicionalnega slovstva vodi natančen koncept in da o tem pripravlja neko delo. Primerjava tega besedila s podobnim vabilom v *Slovenski bčeli*², kjer ga je podpisal urednik, navaja k sklepu, da bi pod psevdonimom Slogoslav iz dijaškega lista utegnil biti sam A. Janežič. Ta sklep podpira gradivo III. in IV. letnika *Slovenske bčele* in Janežičevo *Cvetje slovenskega naroda* (1852), v katerih je obilo prav na tak način zbranega folklorističnega gradiva.

To pa pomeni, da so bile *Slavije* vsaj posredni nasledek Janežičeve pronicljive in organizacijsko nadarjene literarne pedagogike. V duhovno-moralni krizi, v kakršni se je znašlo slovenstvo v začetku petdesetih let³, se je celovški urednik obrnil na mladino, ker je v njej videl nosilca prihodnosti. Začel je v Celovcu in 1850 v svoji *Bčeli* oznanil, da imajo tamkajšnji dijaki že drugo leto svoj list. Nato je sledila organizacijska mreža, ki je bila še v proforsorskih rokah. Za celjsko *Slavijo* namreč vemo, da jo je osnoval Jernej Francelj⁴, medtem ko za Ljubljano ustrezni podatki niso znani. Z veliko verjetnostjo je na podlagi nekega odstavka v ljubljanski *Slaviji* mogoče trditi, da je pri njej imel mentorsko vlogo Franc Metelko. V tem odstavku⁵ je govora o dijaških knjižnicah v Celju in Mariboru, po katerih zgledu so hoteli v Ljubljani ustanoviti dijaško bralno društvo. Ravnateljstvu so bila predložena pravila in izdelan je bil tudi program. Sredstva za knjige bi se stekala iz prostovoljnih prispevkov, nekaj knjižnega fonda je iz svoje knjižnice ponudil tudi nekdanji urednik *Kranjske čbelice* Miha Kastelic. Ravnatelj Anton Jarc pa se je zbal »separatističnih tendenc«, ker je opazil, da »hočejo dijaki brati skoraj izključno slovansko čtivo«. Bralno društvo ni bilo odobreno, kar so sodelavci *Slavije* komentirali kot politični oportunizem proforsorskega zbora. Med opisanimi pripravami se je omenjal Metelko, češ da je pripravljen prevzeti vodstvo in nadzorstvo, kar bi kazalo, da je bil v zvezi z literarno in kulturno usmeritvijo mladine. Edino za Maribor ni mogoče ugotoviti, če je prišlo do uresničenja ideje o dijaškem leposlovnem listu.

Slavije so bile predvsem slovstvene vadnice, hkrati pa že tudi Janežičeve podružnice, katerih zrele leposlovne prispevke je urednik ponatiskoval v *Bčeli*⁶. Tako je z opombo *Iz lj./ubljanske/ Slavije* 1. novembra 1851 izšla Levstikova *Rožica*⁷, pomembno za nadalj-

¹ Vzdušje, v katerem je nastala *Slavija*, sem prikazal v spremni besedi k faksimilu *Vaj*, Ljubljana 1968, str. III–IX (Monumenta litterarum slovenicarum 4).

² II (1851), str. 144. (*Slavija* je v ljubljanski NUK pod signaturo Ms 885.)

³ Obširneje o tem v moji *Zgodovini slovenskega slovstva* IV, Maribor 1970, str. 12–30.

⁴ Jernej Francelj (1821–1889) je poučeval na celjski gimnaziji slovenščino (1850–1852), simptomatično je, da je tudi on — tako kot je hotel v Ljubljani Metelko — ustanovil dijaško knjižnico (prim. *Slovenski biografski Ieksikon* I, str. 184–85).

⁵ *Slavija*, 28. julija 1851 (štev. 26).

⁶ I. Prijatelj je ta časopis ocenil kot jezikovno-preporoden, na tem mestu pa je treba navesti tudi *Bčelin* poglavitni namen, ki je bil »slovanski duh in ljubezen do mile materinščine zbuditi in opleniniti ter Slovence z domačim slovstvom in tudi s slovstvom slovanskih bratov seznaniti«. Prispevki naj bi bili pisani v domačem jeziku, ob tem načelu pa je bil dostavek: »Včasih bomo kak manjši sostavek ne samo v slovenskem, temuč tudi v izvirnem jeziku natisniti dali« (prim. *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina* I, str. 219).

⁷ Zgodovino teksta in tekst sam prim. v Levstikovem *Zbranim delu* I, str. 26, 348–52 in III, str. 278, 420.

nje razpravljanje pa je, da je z enako označbo v časopisu objavljena tudi Jenkova pesem *Bučelni pik*⁸. Ljubljanska *Slavija*, ki je izhajala od 3. februarja do 28. junija 1851, je izšla iz izrazito jezikovnoprerodnih nagibov. Njena poglobitvena tema je postalo slovenstvo, toda v tistih njegovih razsežnostih, ki so ustrezale doživljajski širini sodelavcev. Solska praksa jih je najprej soočila s problemom materinščine: »Da bi se vsi predmeti u slovenskom jeziku učili, kakor se je govorilo, i kakor bi biti moralo, nije sada ne duha ne sluha, i norca bi te skora imeli, ko bi kaj takovoga opomniti hotel«. Ob prepovedi bralnega društva je bil odpor dijaštva ne le narodnostno, marveč tudi etično obarvan; oboje je razvidno iz polemike s H. Coste *Reiseerinnerungen aus Krain* (1848) in zoprvanja izključnosti *Zgodnje danice*, pri kateri se je že začutila ideološka diferenciacija mladih⁹. Idejni ton in čustvena spremljava ljubljanske *Slavije* sta bila duhovno jasna in moralno kritična. Šele na tej podlagi je obstajala slovanska zavzetost, ki se je razodevala v učenju slovanskih jezikov ter v čustveno naglasenem poudarjanju slovanskega bratstva. Ta zavzetost odseva iz naslova, vidna je v številnem deležu prispevkov iz slovanskih slovstev, najbolj pa iz poljskega motta, v katerem sodelavci *Slavije* ugotavljajo svojo rodovno pripadnost. (To mi chłopci, Slawy chłopci...) ter vabijo k poenotenju slovanske skupnosti (Kochajmy się Slawy dzieci... witam was, kocham was, wszystkich braci Slawian wra). Slovenstvo in slovanstvo sta bili poglobitveni razsežnosti, iz katerih se je napajala takratna srednješolska mladina.

Slavija je bila rokopisni dijaški list, ki sta ga izmenoma pisala Josip Stritar (Smreški) in Mihael Zupan (Smokuški). Oba pisarja sta za svoj psevdonim uporabila izvedenko iz imena rojstnega kraja (Podsmreka in Smokuč), to je bila poglobitvena praksa tudi med sodelavci. Med takimi psevdonimi se pojavlja tudi *Sorosavski*¹⁰, ki se je podpisal pod štiri prispevke. Dva od teh sta prozna: *Mikromega* (*Popotovanje Širejana v Saturna i v Zemljo*) in *Kratkočasnica*, druga dva sta lirski pesmi z naslovom *Jutro in Noč*. Prozna sestavka imata pod naslovom označbo *Prosto poleg francoskega. Kratkočasnica* je objavljena v 8. listu (24. marca), *Mikromega* pa ima pet nadaljevanj, ki so v listih 9–12 in 14 (31. marca, 7., 14., 21. aprila in 5. maja). Pesem *Jutro* je v 23. listu (7. julija), *Noč* v 25. listu (21. julija).

Objava *Bučelnega pika* v *Slovenski bčeli*, v kateri je posebej naznačeno, da gre za besedilo iz ene od *Slavij*, dokazuje, da je bil tedanji novomeški četrtošolec Jenko s celotno srednješolsko dejavnostjo na neki način povezan. Vez sta mogla biti pač le njegov sorodnik Jurij Jenko, ki je kot o. Nikolaj do 1851. leta poučeval tudi slovenščino¹¹, ali pa o. Zlatoust Pečar, ki je mladega pesnika poučeval v slovenščini in bil prvi, kateremu so nekatera besedila prišla pred oči¹². Preučevalci Jenka postavljajo začetek njegovega pesnikovanja nekako prav v ta čas¹³, se pravi, približno v leto 1850, ko mu je bilo petnajst let. Fr. Bernik je ugotovil, da so za to plast besedil značilne »filozofsko refleksivne pesmi«, kakršnih naj kasneje ne bi bilo več¹⁴. Obe pesmi, ki sta zapisani v *Slaviji*, imata skoraj enako vsebino. Ena opisuje nastanek, druga izginjanje dneva, kar pomeni, nekaj nedoločeni vmesni prostor, ki mu v vsakdanjosti pravimo večer ali jutro. Obe besedili imata tudi podobna sklepa. *Jutro* se končuje s stihoma *vjasni mi moje / srce temno*, *Noč* z retoričnim vprašanjem: *Kdaj o duh nemirni moj/bodeš ti mi pri pokoju?*

Opis narave torej ne izpolnjuje celotnega besedila, v sklepu se oglasi pesniški subjekt z nekim svojim doživetjem, ki je v opisanih zgledih tipično melanholično. Pesem se tako lomi v dva dela, od katerih je prvi predmetni opis (narava), drugi pa neka subjektivna resnica (človek). Podobi narave, ki je stilizirana, sledi neposredna izpoved; vsebina izpovedi je precej mračno, v pesimizem nagnjeno razpoloženje. Značilen v tem pogledu je

⁸ Objavljena v *Slovenski bčeli* II (1851), str. 135. To je očitno prva inačica kasnejše IV. *Obujenke* (tekst v Jenkovem *Zbranem delu* I, str. 27 in 237). V ohranjeni ljubljanski *Slaviji* tega Jenkovega besedila ni. Od kod je prišlo v Janežičeve roke z gradivom, ki je trenutno na razpolago, ni mogoče ugotoviti.

⁹ Prim. *Slavija*, 16. in 23. junija 1851 (štev. 20 in 21).

¹⁰ Na ta psevdonim sem opozoril in ga povezal z Jenkom že v študiji *Poglavje o mladostovski književnosti*, *Nova obzora* IX (1956), str. 544–48.

¹¹ Prim. zbornik *225 let novomeške gimnazije*, Novo mesto 1971, str. 308.

¹² Prim. *Urednikov uvod* v knjigi *Simona Jenka Zbrani spisi*, ki jih je pripravil Joža Glonar (Ljubljana 1921, str. IX).

¹³ Npr. Glonar, o. m., str. IX (tu se opira na pesnikov dnevnik), po njem tudi Fr. Bernik v knjigi *Lirika Simona Jenka*, Ljubljana 1962, str. 82.

¹⁴ Fr. Bernik, n. d., str. 82.

razložek med sklepom *Jutra* in *Noči*, prvi sklep je afirmativen (pesnikov nemir se je ob harmoniji jutra nekolikanj pomiril), drugi je vprašalen, kar pomeni, da do skladnosti med naravo in človekom ni prišlo in očitno tudi ne more priti. Disonanco tega tipa in podobno strukturalno dvojnost je mogoče opazovati na nekem besedilu, ki je po avtorjevi besedi nastalo komaj kako leto dni kasneje od obravnavanih dveh pesmi (14. julija 1852). Beseda je o opisu rojevanja pomladi, pojavljajo se ustaljeni elementi, ki so ponavadi rabili za takšno potrebo (tajanje ledu, cvetje, ptice in pod.), zanimiva pa je zadnja kitica, ki se glasi:

Lepši dnevi, ah, po vas
hrepenim jaz tudi,
ker že dolg, predolg že čas
me pobitost grudi.

Navedeno besedilo, ki bi mu jih lahko pridružili še več, je doživljajsko in tehnično enako notranjemu ustroju pesmi *Jutro* in *Noč*. Poznamo ga pod naslovom *Pomlad* in zanj natančno vemo, da ga je napisal Jenko¹⁵. Hkrati nam je znano, da je ustrezno razpoloženjsko intonacijo v tem času razodeval le avtor *Obrazov*¹⁶. Ob posrednem dokazu za Jenkovo sodelovanje v *Slaviji*, ki ga nudi Janežičev pripis k *Bučelnemu piku* v *Slovenski bčeli*, se pojavlja nova opora; utemeljena je v idejno-vsebinskih in oblikovnih vzporednostih, ki nedvoumno kažejo na ustrezno avtorstvo. Sèm gre, tretjič, še razmislek o psevdonimu *Sorosavski*, ki pisca omejuje na zemljepisni kot med Soro in Savo, v njem v tem času ne prihaja v poštev nobena druga ustvarjalna osebnost kot »pesnik Sorškega polja« — Simon Jenko.

Poleg *Slavije* je v zvezi z Jenkom treba uvesti v evidenco slovenske literarne zgodovine še sveženj rokopisov, ki je danes v ljubljanski NUK¹⁷. Po podatkih, ki so tam na razpolago, je bil nekdanji lastnik teh rokopisov svetnik državnih železnic v Zagrebu Ivan Novak (1872—1935), doma iz Prebačevega pri Kranju, čigar mati je bila rojena v Jenkovi družini v Prašah. Po Novakovi smrti je rokopis prešel v last Gertrude Toros iz Ljubljane, ki ga je dne 24. novembra 1966 odstopila rokopisnemu oddelku NUK.

Opisani sveženj obsega naslednje Jenkove lastnoročne zapise:

Reza pri oknu (ZD I, 100; naslov *Pri oknu*)
Pred odhodom (ZD I, 17; — Slovo)
Pogreb (ZD I, 96-7)
Jeremiada (ZD II, 164)
Moč ljubezni (ZD II, 20)
Mlinarica (ZD II, 16-9)
Bogoslovec (ZD I, 138)
Na razpotji (ZD II, 161-62; — *Na razpotju*)
Pastir poje (ZD I, 94; — *Narodna*)
Na svetega Jurja dan (ZD II, 174-75; — *Voščila*, 8)
Na sv. Jurja dan 1864
Tako-le pravim, govorim ...

Primerjava z objavo v *Zbranam delu*¹⁸ razodeva, da je od dvanaestih zapisov deset znanih, od tega so trije zapisi tekstne inšacije v ožjem pomenu besede, ostalih sedem pa predstavlja interpunkcijske različice. Dolej neznani pesniški besedili sta: *Na sv. Jurja dan 1864* in *Tako-le pravim, govorim ...* (skupno 76 stihov). Obe pesmi sicer spadata med voščila, ki jih je Jenko napisal več¹⁹, iz vsebine pa je jasno, da sta obe namenjeni prijatelju Juriju Strbencu (1834—1899), kar pomeni, da sta priložnostnega pomena in obrobne vrednosti. Ostalih deset besedil je tekstno najbližjih podobni Jenkovih pesmi, ki jih poznamo iz Strbenčevega rokopisa²⁰, so pa tudi glede na ta ohranjeni rokopis različice,

¹⁵ Prim. *Zbrano delo* II, str. 143-44.

¹⁶ Prim. Fr. Bernik, *Lirika Simona Jenka*, str. 126-32 in 206-07.

¹⁷ Hranijo ga pod inventarno številko 29/66 (prejeli 24. novembra 1966).

¹⁸ Za podlago je povsod vzeto *Zbrano delo*, ki ga je pripravil Fr. Bernik (I. knjiga 1964, II. knjiga 1965).

¹⁹ Prim. *Zbrano delo* II, str. 169-75 (tu je objavljenih devet voščil).

²⁰ Zgodovina tega rokopisa je podana v *Zbranam delu* I, str. 208-10.

zato jih je vredno objaviti v celoti, da bi se omogočila popolnejša tekstološka razčlemba. Tretji vir doslej še ne objavljenega Jenkovega teksta so *Vaje*. V tem dijaškem rokopisnem listu je prozni zapis z naslovom *Ljubljana* (str. 20-1), ki je celo podpisan z avtorjevim priimkom (»sp. Jenko«) in naveden tudi v kazalu, a sta ga prezrla tako J. Glonar kot Fr. Bernik, ko sta pripravljala Jenkovo zbrano delo. Ta spis je bil prvič omenjen ob Jenku v spremni besedi k faksimiliranemu ponatisu *Vaj*, toda po pomoti uvrščen med pesmi²¹, na kar je po ustnem opozorilu Alenke Logar-Pleško v javnosti opozoril Matjaž Kmecl²². *Ljubljana* spada v tisto literarno vrsto, ki so jo sodobniki gojili pod označbo »kratkočasnica« (kratka šaljiva pripoved), skupaj s *Kratkočasnico* v *Slaviji* in z večjo pripovedno zasnovo *Mikromega* pa spada v prve Jenkove poskuse na tem ustvarjalnem področju. Ti trije prozni teksti povečujejo ustrezno Jenkovo bibliografijo na osem postavk (*Spomini*, *Tilka*, *Jeprški učitelj*, *Kaznovana tercijska* in *Predpustnica*), vsebinsko pa ne potrjujejo le nekaterih že znanih tez (npr. teza o literarnem substandardu v enem delu Jenkove pripovedne proze)²³, temveč odpirajo vrsto povsem novih vprašanj v zvezi z njegovim miselnim dozorevanjem (npr. *Mikromega*).

GENEZA PRIPOVEDNIH BESEDIL: Obe pripovedni prozi, ki sta objavljeni v *Slaviji*, imata opombo, da sta zloženi »prosto poleg francoskega«. To pomeni, da imata predlogo v nekem francoskem tekstu, ki ga pa avtor prikraja in prilagaja po svoji volji, kar nalaga raziskovalcu problem o genezi teksta.

Kratkočasnica je naslov krajše šaljive zgodbe, hkrati pa vrstna oznaka, ki ji pripada več Jenkovih spisov iz petdesetih let. Temu proznemu tipu je v zadnjem času posvetil večjo pozornost M. Kmecl, ki ji je v sklopu Jenkove pripovedne proze in njenih razvojnih smeri našel takole mesto: »1) začetne pobude in vzore je nabrže Jenko črpal iz slovenske ljudske šaljivke (godčevske zgodbe); stopnja neposredne zveze s to epiko je razvidna iz obeh zgodnejših proznopripovednih spisov«²⁴. Kmecl je to tezo oprl le na dve pripovedni enoti, ki ju je poznal (*Kaznovana tercijska*, *Predpustnica*), očitno pa je, da je njegova teza z odkritjem dveh novih enakovrednih tekstov dobila na teži. Tematična določenost teh zgodb je naslednja:

Kaznovana tercijska: študentovsko maščevanje nad pobožno gospodinjo, ki z njimi grdo ravna.

Predpustnica: »coprnija«, ki jo je vaščanom pripravil spreten potegon, da so namesto njega roki pravice pripeljali — zajca.

Ljubljana: negotovost med nebeščani o etnični podobi slovenske prestolnice (idejno nasprotje nemškutarstvo — slovenstvo).

Kratkočasnica: kmečka vraževernost, s katero se okoristijo študentje.

Pogled na vsebino teh zgodb razodeva, da Jenko tematizira pojave, ki so bili značilni za takratno slovensko mentaliteto (razloček med vero in življenjem, naivna lahkovernost, narodna mlačnost in vraževernost). Nosilci teh lastnosti so izrazito negativno prikazani, ob njihovi končni komični usodi pa se uveljavlja nasprotje, ki ga predstavljajo spretni posamezniki. Zanimivo je, da so to ljudje, ki nimajo pravega družbenega statusa (vaški potegon, študentje), ki pa natanko vedo ali znajo obrniti življenjske položaje v svoj prid. Jenko torej gradi nekakšno novoveško moraliteto, njena idejna poanta pa vršiči v odprtem ali neveza-

²¹ Prim. opombo štev. 1, str. XVII. (Do pomote je prišlo po nepazljivosti, ki jo deloma lahko opraviči avtorjeva oddaljenost od prvih virov.)

²² *Sesti (ali prvi) Jenkov pripovedni spis, Jezik in slovstvo* XVIII (1972/73), str. 292.

²³ Prim. Matjaž Kmecl, *Jenkova pripovedna proza, Jezik in slovstvo* XVIII (1972/73), str. 153-60.

²⁴ Prim. navedeni Kmeclov prispevek, str. 160; na problem godčevskih zgodb je isti avtor opozoril že prej v prispevku *Iz slovenske literarnozgodovinske periodizacije*, *Slavistična revija* XX (1972), str. 413-14.

nem posamezniku, ki z ljudmi in življenjem stopa v igro. Igralci, ki predstavljajo t. i. folklorno zavest, so iz igre izločeni, kar pomeni, da sicer še obstajajo, izgubili pa so delež in zato več ne morejo igrati naprej. Jenko se tudi na tem področju bojuje za zmago nad folklorno zavestjo, z afirmacijo intelekta pa začenja v slovenski zgodovini misli novo poglavje.

Kratkočasnica je po svojih snovnih sestavinah zelo značilen zgled za tisti slovstveni substandard, ki ga predstavlja. Enakega besedila v pregledani francoski literaturi ni bilo mogoče najti, pač pa so se med iskanjem odprle druge in drugačne razsežnosti, ki s svojimi izviri segajo do antike. Jenkova šaljiva zgodba je namreč zgrajena na motivu preobrazbe človeka v osla, ta motiv je v osnovi mnogih prisposodob, pregovorov, basni in drugih zgodb antičnega slovstva. Na podlagi tega motiva sta nastali dve evropsko pomembni deli: grški *Lukios ali osel* (Loukios e onos) in latinske *Metamorfoze*, ki so v kulturnem izročilu bolj znane pod naslovom *Zlati osel* (Asinus aureus). Obe deli imata skupen izvir in danes izgubljenem besedilu, ki ga je še v drugi polovici IX. stoletja prebiral carigrajski patriarh Fotius, to besedilo je napisal Lucij iz Patre²⁵. Grško besedilo *Lukios ali osel* je pripravil Lukian (ok. 120—180), preobrazbo človeka v osla je uporabil za tematizacijo težnje v nadnaravno. Njegov junak je po preobrazbi zadržal mišljenje in razum, kar mu je omogočilo, da je spremljal tiste plasti življenja, ki bi mu sicer ostale zaprte²⁶.

Na Lukianovo delo se je oprl Apulej, ki je v latinščini napisal roman *Zlati osel*. Avtor je sprejel grško fabulo (»fabulam Graecanicum incipimus«), vendar jo je fantazijsko še razširil. V tem pogledu za *Zlatega osla* ni meja, saj je njegov tvorec izhajal iz prepričanja, da za umetnost ni nič nemogočega (»ego uero nihil impossibile arbitror«). Za obravnavani problem je pomembno verovanje, da se človeški posamezniki spreminjajo v drugačne like in se iz le-teh spet vračajo v svojo prvotno podobo. Roman spada v zgled romana gibanja, akcijska dinamika in prostorska mobilnost sta omogočili dokaj popolno pripovedno iluzijo²⁷, zelo plastično pa sta predočili tudi avtorjevo poglobljeno namero. *Zlati osel* je satirični roman o nrevah, kar pomeni, da izvira iz nekega moralno-etičnega projekta. Avtor je v tem pogledu ekspliciten: »Nec tibi natales ac ne dignitas quidem, uel ipsa, qua flores, usquam doctrina profuit, sed lubrico uirentis aetatulae ad seruiles delapsus uoluptates curiositatis inprosperae sinistrum praemium reportasti. Sed utcumque Fortunae caecitas, dum te pessimis periculus discruciat, ad religiosam istam beatudinem inprouida produxit malitia... Nam cum coeperis deae seruire, tunc magis senties fructum tuae libertatis«²⁸. Motiv človeka-osla, fantazijska odprtost in idejna poanta pa so tiste lastnosti, s katerimi je Apulejev *Zlati osel* deloval tudi kasneje.

²⁵ Fotius poroča o tem v svoji *Biblioteki* 129.

²⁶ Lukianov tekst je pri nas dostopen v nemškem prevodu (Lukian, *Sämtliche Werke*. Mit Anmerkungen. Nach der Übersetzung von C. M. Wieland bearbeitet und ergänzt von Dr. Hanns Floerke. München und Leipzig 1911). Najvažnejši mesti se glasita: »Ich war nun also, dem Äusserlichen nach, so sehr Esel, als man es sein kann, hingegen der Sinnesart und Vernunft nach der alte Lukios, die Sprache allein ausgenommen«. In: »... das ich so etwas Übernatürliches mit meinen eigenen Augen sehen möchte (IV. knjiga, str. 9 in 11).

²⁷ Michael Grant ima *Zlatega osla* za zgled iluzionističnega romana (prim. *Miti starih Grkov in Rimljanov*, slovenski prevod, Ljubljana 1968, str. 375).

²⁸ *Zlati osel* XI, 15 (citati so prevzeti po vzporedni, francoski in latinski, izdaji: Apulée, *Les Métamorphoses*. Texte établi par D. S. Robertson et traduit par Paul Vallette. Paris 1956).

Oba pisca, Lukian in Apulej, sta bila namreč zelo čislana v humanizmu in renesansi. Lukian je postal vzor satire mnogim pomembnim duhovom tistega časa (Erazem, Hutten), pri njem pa sta se zgledovala tudi Rabelais in Swift. Apulej je bil kasnejšim dobam privlačen zaradi fabulativne in fantazijske sproščenosti, tako je na primer Boccaccio v *Dekameronu* sprejel vrsto »okroglih« zgodb, ki jih je v evropsko pripovedno prozo zanesel *Zlati osel*²⁹.

V renesansi se je s tem motivom zgodila velika sprememba, ki je vezana na obrat v pojmovanju oslove podobe. Žival, o kateri je beseda, je bila v antiki povezana s kultom plodnosti in je predstavljala podobo sladostnosti, od te podlage se je polagoma pojmovno spreminjala in je v tem času dosegla semantično enotnost: osel je postal prototip omejenosti ali neumnosti. V tem pogledu je nadvse zanimivo dramsko delo Marina Držića *Novela od Stanca* (1551), v katerem je še govora o preobrazbi v osla (in ptico), vendar je težišče od motiva metamorfoze preneseno na hotenje »novelu učiniti« (uganjati šalo)³⁰. V središču zgodbe je lahkoveren in omejen kmet, ki ga dobe v roke objestni študentje ter z njim uganjajo norčije. Tipološki je omembe vreden še zgled IX. novele osmega dne v Boccacciiovem *Dekameronu*; v tej noveli se z mojstrom vsega zdravilstva Simonom iz Ville podobno poigrata mladeniča Bruno in Buffalmacco³¹. Metamorfoze ni več, pisec snuje pripoved iz nasprotja med omejenostjo in izkoriščanjem njenih razsežnosti (Bruno »se začčenja zabavati na račun njegove omejenosti«). Ob motivu omejenosti se pojavlja še motiv čaranja (škotski mojster Michele Scotto³²), oba motiva pa sta vsebinsko poantirana v sklepnem stavku: »Tako se torej, kakor ste čuli, pameti uči tisti, ki je ni dobil dovolj v Bologni«.

Ob skici, ki je za Jenkovo *Kratkočasnico* poučna kot evropska podlaga, je treba omeniti še eno prijemališče, ki ga je avtorju nudil ožji jugoslovanski prostor. V tem pogledu prihaja v poštev predvsem Vuk Karadžić, ki ima med svojimi tradicionalnimi (šaljivimi) pripovedmi vsaj dve, v katerih je tematizirana omejenost, ki jo drugi izkoriščajo ali se ob njej smejejo. Prva taka pripoved je *Ciganin i vlastelin*, v njej je govora o mladeniču, ki je bil »nekakva silna a pri tom bogata delija«. Družba ciganov se mu predstavi kot velika dolžnica njegovemu očetu, ta naj bi bil njim storil veliko uslugo, zato ga v znamenje hvaležnosti žele sami voziti. Na koncu seveda ni ne konjev ne ciganov, ostane samo opeharjeni lahkovernež, ki mu najbrž niti ni povsem jasno, kaj se je dejansko zgodilo³³. V drugi pripovedi te vrste *Pričešalo* učenci samostanske šole zbijajo šale na račun hercegovaškega kmeta, ki je prišel v cerkev, da bi se spovedal in obhajal. Tudi ta se ne zaveda, da je padel v roke objestnim šaljivcem, ki so ga napojili z octom in nahranili s papriko, na koncu pa še pošteno izmlatili. Ko sreča skupino otrok, ki gredo v samostansko cerkev, si misli: »Bog i božja vjera: može biti da će po koje veće i ostati, ali manje lje neće nijedno; i koje bi ostalo od pričešala, od navornjaka neće«³⁴.

²⁹ Apulej je vrsto takih zgodb prevzel iz Aristidovih *Miletskih zgodb*; vzporednosti so na primer: 1) ljubimec v sodu: *Zlati osel* IX, 5–7 — *Dekameron* VII, 2; 2) pek, pekovka in njen ljubimec: *Zlati osel* IX, 14–16, 22–3, 26–32 — *Dekameron* V, 10.

³⁰ Prim. Marin Držić (priredil Milan Ratković), Zagreb 1962 (Pet stoljeća hrvatske književnosti 6), str. 38, 40 in 49.

³¹ Arturo Cronia je v tej noveli videl snovno inspiracijo za Držića, kar je utemeljeno zavrnil Franjo Švelc (*Komički teatar Marina Držića*, Zagreb 1968, str. 100–01).

³² Omenja ga tudi Dante (*Inferno* XX, 115–17).

³³ Prim. *Srpske narodne pripovijetke i zagonetke*, Beograd 1897, str. 297–98.

³⁴ Prim. Raskovnik. Proza iz rječnika. Izbor iz predgovor Radomir Konstantinović, Beograd 1964, str. 199–200.

Srbski vir je omenjen v tej zvezi zato, ker vemo, da se je Jenko v novomeških letih ukvarjal prav z Vukom Karadžićem in srbohrvaščino³⁵. Evropski kontekst je razčlenjen iz podobnih razlogov. Med Jenkovo lektiro se omenjajo Petrarkove *Rime* in Tassov *Osvobojeni Jeruzalem*³⁶, kar kaže na zanimanje za renesanso. Zgodbica, po kateri naj bi nastala Jenkova *Kratkočasnica*, je pač lahko izhajala le iz tega vzdušja, saj slovenski avtor prav tako predstavlja študente, ki uganjajo norčije na račun lahkovernega podeželena, ki verjame v čarovnije, in ne spregleda niti, ko svojo žival ponovno najde na sejmu. Francoski izvirnik za to Jenkovo delce, če je obstajal, bi pričakovali v pri nas nedosegljivem repertoarju fantastičnih tem, ki ga je v dveh knjigah objavil abbé Bordelon leta 1712 (*L'histoire des imagination extravagantes de M. Oufle...*), saj je sicer fantastika v tem jezikovnem področju slabo razvita in jo pravzaprav začenja šele Jacques Cazotte (1719—1792)³⁷. Kakršna koli zgodba že je to, njena poglobljena struktura izvira iz vzdušja, ki je bilo opisano.

Razen navedenih imen in avtorjev je rano Jenkovo zanimanje obrnjeno še v neko smer, ki je za njegovo duhovno fiziognomijo nadvse bistvena. Med lektiro vzbujata pozornost dve postavki: Fénelon in potopis o otoku Martiniku³⁸. Jenko je bral Fénelonovo delo *Télémaque* (1699), v katerem gre za poučno potovanje, združeno s filozofsko-moralnimi sklepi, ta spoj je take vrste, da je upravičeno mogoče govoriti o začetkih filozofskega romana. Potopis z Martinika, ki ga doslej še ni nihče identifikiral, je napisal Jean Dutertre 1671. leta; v njem opisuje deželo in ljudi tega otoka v Malih Antilih³⁹. Potopisje je v tem času nadomeščalo roman dogajanja, kar je bila podlaga za dejstvo, da se je pravi potopis dosti naglo spremenil v fantastičnega. Na tem prelomu ima svoj izvir nastanek besedila, ki ga je Jenko objavil pod naslovom *Mikromega*.

Analiza omenjene Jenkove objave je namreč pokazala, da gre v njej za predelavo Voltairove filozofske povesti *Micromégas* (1752)⁴⁰. Filozofska pripovedna proza je bila v ustvarjalnosti pisca *Kandida* najbolj stanovitna zvrst; oblika romana (ali pravljice) je rabila za uresničitev neke filozofske zamisli. Vsebinsko pomembna filozofska teza v leposlovni obliki je ponavadi imela polemične namere, z njimi se je uveljavljala racionalistična filozofska premisa, ki je nasproti geometričnemu redu klasicizma postavljala načelo »lepega nereda« (*le beau désordre*).

Voltairovo delo *Micromégas* je filozofsko najbolj odmaknjeno, čeprav ima za snovno podlago konkretno ekspedicijo francoske akademije znanosti na Laponsko (1736). Bolj kot to je zanimiv njegov miselni svet, s katerim se je Jenko toliko poistovetil, da ga je prenesel v slovenščino.

³⁵ Prim. Fr. Bernik, n. d., str. 260 (opomba 15).

³⁶ N. m., str. 81.

³⁷ O tem piše Louis Vax: *L'art et la littérature fantastique*. Pariz 1970³ (Que sais-je?, N. 907), str. 24 in 104. Ta avtor pravi, da »les Français n'ont pas la tête fantastique« (str. 103).

³⁸ Otok je 1502 odkril Kolumb, leta 1525 so ga začeli naseljevati francoski kolonisti, med 1762 in 1814 je bil z majhnimi razmaki britanska last, toda že 1815 znova vrnjen Franciji.

³⁹ O avtorju poroča *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes* (Pariz 1961, IV, 287): Dutertre ali Du Tertre, Jean Baptiste (Calais 1610 — Pariz 1687) je leta 1635 vstopil v dominikanski red, bil med 1640 in 1656 misijonar na Antilih; na podlagi izkušenj teh let je napisal »une précieuse *Histoire générale des Antilles habitées par les Français* (1667—1671).

⁴⁰ Besedilo uporabljam po izdaji: Voltaire, *Romans et contes*. Edition intégrale. Texte, variantes, notes et bibliographies établis par René Groos. Pariz 1950, str. 105-23 (Bibliothèque de la Pléiade).

Pomenljiv je že naslov, ki je kontaminacija dveh grških besed: *mikrós* (majhen, droben) in *omega* (zadnja črka grškega alfabeta). Junak, ki nosi ime Mikromega, je določen kot majhen in zadnji, kar je v najtesnejši zvezi s poglavitno idejo povesti. Srednjeveški antropocentrizem, zoper katerega se Voltaire implicitno postavlja, je našel svoj izraz v nauku o mikrokozmu, po katerem je človek zmanjšan vzorec vesolja ali makrokozma. Ta misel je prišla iz atomistične teorije Grkov, najbrž pa ni zahodnega izvira, saj jo najdemo v egipčanskem verstvu, muslimanski mistiki, židovski kabalistiki, v nekoliko spremenjeni obliki pa tudi na Kitajskem. V evropskem (zahodnem) srednjem veku je imela nekaj pristašev pri cerkvenih očetih, v ospredje pa je prišla šele v XII. stoletju, ko jo je afirmirala razprava Bernarda iz Toursa o kozmologiji (*De mundi universitate sive Megacosmus et Microcosmus*) in uveljavila vrsto zdravniško mističnih študij Hildegarde iz Bingena⁴¹.

Voltaire se je poigral s pojmi (prim. *Microcosmus: Micromégas*) in tako že na zunaj pokazal, da zavrača znamenje enakosti med človeškim mikrokozmom in vesoljskim makrokozmom, ki da ju je mogoče analogno ter po vzajemnem vplivanju razlagati in oblikovati. Voltaire je bil nasprotnik metafizike in prav *Mikromega* obravnava motiv spodbijanja Leibnizovega nauka o vnaprej določeni ubranosti vesolja. Prebivalci Saturna in Sirija ugotove v pomenku z ljudmi, da so »razen zelo redkih prebivalcev Zemlje, ki so skoraj do malega nepomembni, vsi drugi večidel bedasti, hudobni in nesrečni«. Voltaire se je tu srečal s pojmom zla v svetu, ki mu je posvetil obilo razmišljanja in vrstic. Ni bil optimist v Leibnizovem ali katoliškem smislu, nekaj optimizma je ohranil samo po Angležih Popeu in Shaftesburyju, ki ju je cenil, a še ta minimum je v njegovi zavesti motilo spoznanje, da v družbi vlada krivičnost. Ničnost človečkov, ki so spričo velikanskih razsežnosti vesolja pigmejci ali liliputanci, Voltairu ne brani, da vidi prihodnost v moči človeškega duha, ki ustvarja svet znanosti in vednosti. Pisec se v sklepnem delu pripovedi odloči za Locka. V pogovoru o duši ga omenja in nanj navezuje tezo: »Ne vem, kako mislim, vem pa, da nisem nikoli drugače mislil kakor zato, ker imam občutke. Niti malo ne dvomim, da so le-ti netvarne in razumne podstati, na vso moč pa dvomim, da je bilo Bogu mogoče snovi dati sposobnost mišljenja. Obožujem večno moč in je nič ne mislim omejevat; ničesar ne trdim, zadovoljujem se z vero, da je mogočih več stvari, kakor si mislimo«. Enako pomembna sestavina je tudi v samem sklepu; gre za knjigo, v kateri naj bi bila zadnja beseda o duši, ko pa jo zemljani odpro, najdejo v njej le nepopisane bele strani. Voltairovo zavračanje poskusov, da bi razlagali svet metafizično (v smislu leibnizovsko-wolfovskega optimizma), je ostalo dosledno. Po njem je edina pot za človeško moč na zemlji razum, katerega dolžnost je, da premerja vesolje in vlogo človeka v njem⁴².

Jenkovo pesništvo prvenstveno razodeva krizo in razpad metafizičnega pogleda na svet in življenje, zato ni čudno, če je iskal in prodiral v tiste plasti duhov-

⁴¹ O obeh avtorjih prim. Robert S. Lopez, *Rojstvo Evrope*, slovenski prevod, Ljubljana 1969, str. 404-05.

⁴² V zvezi z *Mikromego* sem koristil naslednjo literaturo: K. N. Deržavin, *Voltaire*, slovenski prevod, Ljubljana 1948, str. 305-36; Pierre-Georges Castex, *Voltaire (Micromégas, Candide, L'Ingénu)*, Pariz 1968 (»Les cours de Sorbonne«), str. 1-51.

nega izročila, v katerih je lahko našel ali oporo ali pomoč. Pri Voltairu je našel »razumevanje« za svoja substandardna slovstvena nagnjenja (tu sta se pojavljala Lukijan in Apulej, predvsem pa drastika, katere francoski reprezentant je Rabalais, »prvi med dobrimi burkeži«)⁴³, v njem pa je našel tudi več skupnih mest, ki jih je kasneje spontano sprejemal v svoja dela. Za to misel je treba navesti le en zgled, ki pa je odločilen, ker gre za temeljno kozmološko načelo, v katerem je podano mesto človeškega posameznika. Voltaire v *Mikromegi* o tem piše takole: »Vous voyez bien que c'est mourir presque au moment que l'on est né; notre existence est un point, notre durée un instant, notre globe un atome. A peine, a-t-on commencé à s'instruire un peu que la mort arrive avant qu'on ait de l'expérience. Pour moi, je n'ose faire aucuns projets; je me trouve comme une goutte d'eau dans un océan immense. Je suis honteux, surtout devant vous, de la figure ridicule que je fais dans ce monde«.⁴⁴ Ob Voltaira postavimo znano mesto iz Jenkovega *Jeprškega učitelja*: »Taka je, taka; človek stavi samega sebe v sredo življenja, njemu se vse okoli njega vrti; čim se zagrne mesto, katero je zapustil, se le sem ter tja še spominja nanj kaka živa duša. Zdi se mi s smrtjo enega človeka, kakor bi žlico vode zajel iz jezera: voda se malo zgane, prazni kraj se zalije v hipu in vse je, kakor je bilo«⁴⁵. Med obema navedkoma je očitna duhovna (miselna) sorodnost, zato se pojavlja Voltaire kot poglobitveni faktor v nastajanju Jenkovega svetovnega nazora.

Problem, ki ga je še treba rešiti, je razmerje med francoskim in slovenskim besedilom. Voltairova filozofska zgodba je razdeljena v sedem poglavij, ki so — po navadi tedanjega časa — podnaslovljena s kratko označbo vsebine (ves tekst ima v omenjeni objavi kakšnih dvajset strani). Jenko se ni držal zunanje razdelitve, ker je svojo predelavo zamislil kot kontinuirano zgodbo, razen tega pa je predlogo tudi bistveno skrajšal. Sam prijem njegove predelave naj pokaže vzporedno (francosko in slovensko) besedilo:

Micromégas (1752):⁴⁶

Enfin Micromégas leur dit:
»Puisque vous savez si bien
ce qui est hors de vous, sans
doute vous savez encore mieux ce qui
est en dedans. Dites-moi ce
que c'est que votre âme, et
comment vous formez vos
idées.«

Les philosophes parlèrent
tous à la fois comme auparavant;
mais ils furent tous de
différents avis.

A ce discours, nos deux voyageurs
se laissèrent aller l'un
sur l'autre en étouffant de ce
rire inextinguible qui, selon

Mikromega (1851):⁴⁷

Povejte mi, dragi prijatli, ker
ste mi že na tolikanj vprašanj
umno odgovorili, kaj se vendar
z vašo dušo po smrti zgodi?

Modroslovci jeden drugega debelo
gledajo, i nič pravega odgovora dati
ne vedo.

Mikromega i tajnik se tej razprtiji
tako smejeta, da prvemu barka
z roke v žep pade, kjer jo šele
po dolgem iskanju zopet najde.

⁴³ Prim. Deržavin, n. d., str. 312-13.

⁴⁴ Voltaire, *Romans et contes*, str. 108-09.

⁴⁵ Jenko, *Zbrano delo* II, str. 124.

⁴⁶ Voltaire, n. m., str. 121-23 (z izpustitvijo tistega, kar Jenko ni prevedel).

⁴⁷ Sklepni del Jenkovega besedila v *Slaviji* 1851, 5. maja (list 14).

Homère, est le partage des dieux; leurs épaules et leurs ventres allaient et venaient, et dans ces convulsions le vaisseau, que le Sirien avait sur son ongle, tomba dans une poche de la culotte du Saturnien. Ces deux bonnes gens le cherchèrent longtemps; enfin ils retrouvèrent l'équipage, et le rajustèrent fort proprement. Le Sirien reprit les petites mites; il leur parla encore avec beaucoup de bonté, quoiqu'il fût un peu fâché dans le fond du coeur de voir que les infiniment petits eussent un orgueil presque infiniment grand. Il leur promit de leur faire un beau livre de philosophie, écrit fort menu pour leur usage, et que dans ce livre ils verraient le bout des choses. Effectivement, il leur donna ce volume avant son départ: on le porta à Paris à l'Académie des sciences; mais, quand le secrétaire l'eut ouvert, il ne vit rien qu'un livre tout blanc: Ah! dit-il, je m'en étais bien douté.

Poslednjič modroslovce zaradi umetnih odgovorov hvali. Zastran duše jim obljubi knjigo, v kateri bo ves dušni stan popisal. Zopet sta se Sirejan i Saturničan, ker je osem sto let že preteklo, proti domačiji podala. Na poti jih še jednopot modroslovci srečajo, ga za knjigo vprašajo, katero jim Mikromega tudi podeli. Potnika proti domu hitita, modroslovci pa h kralju s prečudno knjigo gredo. Kralj jo z veseljem odpre, nadjavši se, da bo vse skrivnosti zvedil, za katere se že dolgo pripravajo. Ko liste bolj natanko pregleda, nič ne vidi. Mikromega je vse opeharil.

Tekstna primerjava razkriva, da je Jenko s francosko predlogo ravnal dokaj svobodno. Ko je pisal *Mikromego*, je bil njegov postopek z Voltairovim besedilom takle:

a) Izpuščal je vsa mesta, ki so bila izraz različnih filozofskih šol in znanstvenih nasprotij. Med vprašanjem o bistvu duše in sklepnim delom o prazni knjigi se je pri Voltairu zvrstila vrsta vidikov, ki jih predstavljajo imena Aristotel, Descartes, Malebranche, Leibniz in Locke.

b) Voltaire je knjigo dal odpreti pred člani akademije znanosti, Jenko je isto dejanje prenesel pred kralja. Očitno je, da gre za vsebinsko prilagoditev slovenskemu prostoru, kateremu pojem akademije v tem času še ni nič pomenil.

c) Voltairov *Micromégas* sprašuje na splošno o duševnem svetu, posebej ga pa zanima nastanek mišljenja (*«comment vous formez vos idées»*); Jenkov junak se zanima, kaj se »z dušo po smrti zgodi«. Takšno zoževanje problematike je značilno za vso slovensko predelavo; njen avtor želi vseskozi dokazati le nevzdržnost metafizične zasnove sveta. V tem hotenju je premočrten, zato fabulativne in miselne razsežnosti predloge zožuje in tematično strnjuje.

d) Posamezne vsebinske enote, ki jih je zadržal iz predloge, povezuje z lastnim veznim besedilom. V navedenem zgledu kakšni dve strani filozofske disputacije povzame z referativnim stavkom, ki je hkrati povzetek in zveza (*«Modroslovci jeden družega debelo gledajo, i nič pravega odgovora dati ne vedo»*).

e) Stavki, ki so navidezno približno enaki, se pri podrobni razčlembi izkažejo za premišljeno izrazno inačico, katera ustreza Jenkovim miselnim in kompozicijskim nagibom. Samo en zgled:

1) Il leur promet de leur faire un beau livre de philosophie, écrit fort menu pour leur usage, et que dans ce livre ils verraient le bout des choses.

2) Zastran duše jim obljubi knjigo, v kateri bo ves dušni stan popisal.

Širša vsebinska pomenljivost francoskega stavka (un beau livre de philosophie, le bout des choses) se je v slovenski inačici zožila na dušo in »dušni stan«, to pa je Jenkovo prevajalsko načelo tudi na sintaktični ravni.

Opisani razločki med Voltairom in Jenkom kažejo, da je slovenski tekst predelava francoskega izvirnika. Ta predelava v glavnem sprejema pogloblitve snovne sestave predloge in njeno vnanjo kompozicijsko linijo, medtem ko je miselna struktura zastavljena na drug način. Razpad metafizičnega pogleda na svet, katerega prizorišče je Jenkovo pesništvo, je našel v Voltairu oporo, v francoskem *Micromégasu* pa snovno inspiracijo. Za začetek petdesetih let XIX. stoletja je bila to še variacija na dano temo, danes bi takemu slovstvenemu razmerju rekli parafraza. To pomeni, da nikakor ne moremo govoriti o prevodu v pravem pomenu besede, saj je Jenko v *Mikromegu* ohranil kar precejšnjo miselno, kompozicijsko, predvsem pa motivacijsko svobodnost. Zato je ob slovenskem *Mikromegi* vedno treba govoriti ne le o Voltairu, marveč predvsem o Jenku; za umevanje njegovega intelektualnega in čustvenega dozorevanja ter pisateljskega razvoja bo ta tekst moral biti v prihodnosti neobhoden vir.

NEKAJ OPAZK IN PRIPRAVA BESEDIL ZA OBJAVO: Objava neznanih Jenkovih besedil je priložnost, da se opozori še na dve zadevi, ki sta se »prikradli« na to področje slovenske literarne zgodovine. Novinar Janez Kajzer je v ljubljanskem TT (2. maja 1973) pisal o kmetu-pesniku Francu Miklu iz Trbegovcev, v katerega ostalini so po smrti našli tri zvezke verzov in podobnega gradiva⁴⁸. Tu nas zanima drugi zvezek, za katerega novinar trdi, da so v njem zapisane »izvirne pesmi Franca Mikla«. Iz tega vira izdvaža pesem z naslovom *Morski duhovi*, katere motiv je, kakor pravi, »nenavaden in hudo-mušen«. Iz nje navaja nekaj stihov, od katerih tu citiramo le zadnje tri:

Vojak se prestraši, oči si pomane
Pred njim pa patrolja tovarišev obstane
Ter drugemu stražo tik morja zroči.

Poznavalcu Jenka v teh stihih ne bo težko prepoznati njegove balade *Morski duhovi*⁴⁹, v kateri se zadnja kitica glasi:

Glas kládiva v gradu enó zabrenčí,
vojak se prestraši, oči si pomane,
pred njim pa patrolja tovar'sev obstane
ter drugemu stražo tik morja 'zroči.

Pesem, ki je proglašena za eno posrečenih Miklovih, je torej Jenkova, zato so sklepi, ki jih na tej podlagi izvaja novinar, neumestni in napačni.

Druga netočnost se nanaša na Jenkovo pesem *Poslanica*, za katero urednik *Zbranega dela* trdi, da je »tukaj prvič objavljena«⁵⁰. Tekst te pesmi zares poznamo v sporočeni obliki, ki jo prinaša Erjavčevo pismo Levcu (30. oktobra 1880), zapazil in objavil pa ga je že 1934. leta Anton Slodnjak v študiji *Fran Erjavce*⁵¹. Slodnjakova objava ima v primerjavi z Bernikovo naslednje razločke (rimska številka pomeni kitico, arabska stih):

III — 6 Te pozdravi, milo.
te pozdravi milo.

IV — 1 Še mu bom poročil,
še mu bom sporočil,

IV — 6 Misli so hitele
misli so letele

V — 1 Da mi v srci rase
Da mi v srcu rase

⁴⁸ Prispevek ima naslov *Oče naš, kateri si na Dunaju, daj nam dober komis*, vsebina *Morskih duhov* pa je bila povod za enega od podnaslovov (*Vojak pleše s cesarično*).

⁴⁹ Prva objava v *Slovenskem glasniku* I (1858), str. 12-4; *Zbrano delo* I, str. 115-17.

⁵⁰ II, str. 272.

⁵¹ Študija je objavljena kot uvod knjigi: Frana Erjavca *Zbrano delo* I; tekst je na str. 87-8.

Erjavec je svojo pošiljko Levcu takole komentiral: »Kdor pozna Jenka, spoznal bo tudi v poslanici takoj hčerko J. muze. V obliki je nekoliko zanikrna, prav Jenkova, ki ni Bog si ga vedi kaj držal do oblike. Da so J. pesmi take, kakor jih imamo sedaj pred seboj, gre hvala Levstiku, na kolikor ga je J. hotel poslušati⁵². Stavki sporočajo dve stvari, in sicer: a) Sodobniki so Jenku očitali, da ni oblikovno dovršen; b) pesmi v znani obliki so nasledek posegov tujih rok, ki jim gre za to posebna hvala. Prva teza se nanaša na Jenkovo formalno svobodnejšo (in zato tudi sodobnejšo) verzifikacijo in stilno tehniko, ki ni šla v koncept prevladujočih klasicističnih (formalističnih) norm. Slovstveni standard druge polovice XIX. stoletja je Jenkovo pesem torej večidel čutil ne samo kot doživljajski, marveč tudi kot izrazni tujek. Zunanje znamenje tega nasprotja je Levstikova redakcija Jenkovih *Pesmi*, ki je šla, kakor ugotavlja raziskovalec, v tri smeri: 1. odpravljanje parataktičnih stavčnih zvez, ki so deformirale »Jenkovo čisto lirski pesniški element«; 2. uklepanje pesniškega jezika v toge metrične sheme; 3. približevanje tekstov realističnemu opisu, s tem se je »hudo izmaličil tekst prizadetih pesmi⁵³.

Idejno-estetski nazor, ki je sebe postavil za edino slovstveno normo, se je s svojo totalitarno vizijo spremenil v nasilje. Kljub pomanjkanju odločilnih dokazov je mogoče predpostavljati, da je nekaj takih zahtev Jenko tudi sprejel in s tem nekatere plasti svojega pesništva spremenil. Erjavčevo poročilo in Levstikova praksa torej opozarjata, da se je z Jenkovimi teksti ravnavalo zelo svojevoljno. Engelbert Gangl je med prirejanjem *Pesmi* še 1901. leta imel za popolnoma normalno, da besedilom »niso v kvar naslovi in ločila«, ki jih je »napisal sam«, ker so bili »v veliki večini v rokopisu brez njih⁵⁴. Pri taki praksi bi bilo smiselno postaviti vprašanje, ki je podlaga moderne tekstološke znanosti, in sicer: ali Slovenci v znanih izdajah beremo avtentičnega Jenka ali ne? To vprašanje ni preprosto in mu bo kdaj v prihodnosti, kakor tudi mnogim drugim podobnim, treba priznati težo in ga resno pretresti.

Na podlagi vsega povedanega se je zdelo najbolj smiselno, da tudi tista Jenkova besedila, ki so le inačice, v tej objavi prinesemo v celoti. Ta odločitev je utemeljena tekstološko in praktično, saj omogoča hiter vpogled v problem razložkov, ki so ponekod kar precejšnji in bistveni. Besedila so večidel ostala v originalni obliki. Od tega je napravljen odmik le pri zlogotvornem *r*, ki je v skladu s časom pisan kot *er*, tu pa ga prenašamo kot *r*. Pri tekstih iz *Slavije* gre za prepise iz Jenkovega izvirnika, zato so v njih ponekod, to pa je zelo redko, popravljene ali očitne pisne pomote ali pa je postavljena vejica, brez katere bi bil smisel nejasen. Besedili obeh pesmi (*Noč* in *Jutro*) sta transliterirani iz cirilice v latinico. Posegi so torej ali grafijskega ali pravopisnega značaja tiste vrste, ki v nobeni razsežnosti ne izkrivlja temeljnega Jenkovega teksta. To dejstvo je važno toliko bolj, ker gre za prve tekste, ki jih je pesnik izbral in določil za objavo, to pa pomeni, da jih je cenil. V njih je gotovo vsebovana osrednja problematika njegovega takratnega življenja, zato imajo veliko literarnozgodovinsko in dokumentarno vrednost.

II. BESEDILA

a) Neznani ali neobjavljeni teksti

MIKROMEGA

(Prosto poleg francoskega)

Popotovanje Sirejana v Saturna i v Zemljo

V planetu Sireju je prebival ob času mlad i bistroumen človek, po imenu Mikromega. Spoznal sim ga, ko je poslednjič po zemlji koračeval. Menim, ne bom se dosti zlagal, ako povem, kako da je bil velik. Kakor mi računci povedo, je bil čez osem milj visok. Ker je pa tolikanj visok bil, bi obrazarji ne dvomili, da je njegov pas 50 čevljev na okroglo meril.

⁵² Prim. A. Slodnjak, n. d., str. 88.

⁵³ Fr. Bernik, *Levstikova redakcija Jenkovih »Pesmi«, Slavistična revija XV (1967), str. 230-50 (zadevni sklepi so na str. 248-49).*

⁵⁴ Prim.: *Pesmi*. / Založil / Simon Jenko. / II. / Uredil / Engelbert Gangl. / Ilustroval J. Vavpotič. / V Ljubljani. / Založil Oton Fischer. / 1901. V tej izdaji je omenjeno urednikovo poročilo na str. XII. O samovolji pri ravnanju z Jenkovimi pesmimi daje pomenljiva dejstva tudi Bernikov odstavek *Dosedanje izdaje v Zbranem delu I*, str. 193-205.

Njegova umetnost je bila najbolj izobražena istih dob. Imel je takrat šele 250 let na hrbtu. Omikoval se je po tačasni šegi pri jezuitih, več kot petdeset računskih nalog je naredil, i marsikatero je udel.

Mikromega odrašati jame. Ko štiri sto i petdeset let spolni, se tudi z naravoslovstvom pečati začne. Golazni je pregledoval, ki še po sto čevljev obsegale niso, i ktere s sprostim očmi še viditi ni mogel. Tudi piše o naravoslovstvu; ali zavoljo tega se z županom razprti, kteri je menil, njegovo pisanje ni ljudstvu koristno, timveč v kvar; zdelo se mu je namreč, kot bi bil Mikromega nekaj demokratiških misel v pis utaknil. Pokliče ga pred očitno sodbo. Mikromega se brani, kot vojak na borišču, i gotovo bi bil u županove lase zašel, ako bi ga ne bili trije stražniki varovali. Porotniki ga krivega dolžijo, česiravno ženski spol marsiktero grenko solzico zanj pretoči Sodba ga obsodi, osemsto let ne v domačijo priti. Ni se zjokal, ni tugoval, ko se iz domačije poda. Pobere kopita, korači od planeta do planeta, da bi srce i um popolnoma omikal. Ko se že dolgo okoli klati, v Saturna pride. Čudapolni svet se mu odpre. Ako je bil ravno vaje, vsake baže prikazni gledati, se vendar ne more smehu zdržati, tako majhne ljudi i tako majčken planet viditi. Saturn je bil namreč 900 krat večji kot zemlja, i prebivavci so palčniki okoli tisuč sež-njev veliki bili. Mikromega prebivavce v čudenje spusti, ker tacega velikana še nikoli vidili niso. Naš prijatelj, kot pameten človek, meni, da so tudi lahko bistroumni, desi-ravno majhni. Soznani se tedej ž njimi; tajnika ondašnje akademije si prijatela pridobi. O raznih rečeh modroslovarita. Kmalo bi si bila zavoljo neke golazni v lase skočila, ko bi k sreči tajnikova žena ne bila k njima prišla.

Zdaj se jima kri ravno tako hitro ohladi, kakor je bila poprej zavrela, i pogovarjata se dalje. Sirejan vpraša, koliko let ljudje v Saturnu žive. Po petnajst tisoč let, odgovori tajnik, pa vedno tožijo, da jim je prekratko. Ravno taka se pri nas godi, reče Mikro-mega, desiravno moji rojaki sedemstokrat dalje živijo. Pravijo, komaj jamemo živeti, moramo že nehat. Dalje govori Mikromega: Ko sim potoval, sim bil pri ljudeh, kteri se tisučkrat daljšega življenja zveselujejo, kot mi, a tudi niso zadovoljni. Razne reči še pleteta, dokler se vsega naveličata. Sirejan meni Saturna zapustiti. Tajniku razodene, kaj da je sklenil. Vabi, prosi ga, naj ž njim gre, da bi skupaj potovala. Tajnik dovoli. Pripra-vita vse za potvo, da bi se drugo jutro prej vzdignila. Vležeta se k onovljenju svojih moči.

Na vse zgodaj se vzdigneta, i gresta po žarkih Saturna. Ko kakih sto in šestdeset milj koračita, v Jova prideta. Tukajšnji tajnik jima razne reči razodene. Ob letu zopet Jova zapustita, i proti Marsu koračita. Ko pa vidita, da je tako majhen, se bojita na njem prenočiti. Dolgo in dolgo hodita, zapazita mračno lučico. Bližje stopita, i v Zemljo vidita. Skoraj sta hotla naprej iti, pa bala sta se zopet predolzege potovanja. Stopita tedaj na Zemljo i počivata. Zajtrkovata dva hriba, katera sta si prav dobro spekla. Po zajtrku ustaneta, i skleneta se nemalo po Zemlji spregledati. Koračita naprej.

Koraki Sirejana i njegovih služabnikov so trideset tisuč čevljev merili. Ako se Mikro-mega enkrat prestopi, se more tajnik k manjemu dvanajst stokrat i ves zasopen za Mikromegom teči.

Ni še šest i tridesetokrat zvon odbil, že vso Zemljo obhodita. Solnce, ali marveč Zemlja to pot v štir i dvajsetih urah stori, pa pomisliti moramo, da se bolj naglo gre, če se vrti, kot peš.

Vidita vse tiste mlake i potoke, kterim »srednje, velko, tiho morje« i.t.d. pravimo. Tajni-ku ni nobeno do kolen bilo. Mikromegu pa še do členov ne. Pazita i pazita, če je na tej krtini (tako Zemljo imenujeta) kaj žive stvari. Saturničan meni, da ne, ker nobene ne vidi. Oho! reče Sirejan, prezgodaj sodiš. Ali mar ne veš, da dosti zvezd ne vidiš, ktere jaz dobro vidim. Boš mar tudi rekel, da jih ni?

Pertlikovec pa dalje beseduje: Tudi zato menim, da nihče na nji ne prebiva, ker nikjer ni reda, potoki se tolikanj krive, i vsa zemlja je polna ostrih zrnjev (hribov), da sim si že noge oderel. Ni mogoče, da bi tu le narmanjša stvarca zamogla prebivati.

Tajnik zdaj reče: Prebivalci so gotovo sami somi. Pa zopet mu Mikromega odvrne. Gle-da i gleda skozi demant, pa vse jedno nič drugega ne vidi. Po dolgim gledanju zapazi

ново prikazen — barko, ktera je po ledenem morju v Azijo pot najti hotla. Ni vedil, kaj da je, misli si pa, da je kaká čudna živalica. Stegne roko, da bi jo bil prijel, pa se jo zmečkati boji. Radovednost mu ne da miru, prime jo i jo lahoma na dlan položi. Ko morski potniki zapazijo, da so na suhem, menijo, da jih je nagloma kak vihar na skalo vrgel. Ker pa barka še cela ostane, mislijo, da je kaj drugega. Kmaló se potolažijo, njihove priprave i reči na Mikromegovó roko nositi jamejo, i se radujejo, ker so vsi življenje oteli. Mikromega čuje i čuje, če se ne bo kaj ganilo. Pogleda skozi demant. I glej čudo — vidi, kako nekaj po roci miglja, se priklanja, bremena vzdiguje, nosi i še druge reči uganja. To vidivši se veselja roko gibniti boji. Zdaj ga nekaj zazgače — zasadila mu je neka tih živalic železen kol okoli čevlja globoko v prst — vmakne i vse se na roci pomiri. Dalje Mikromega i tajnik premišljujeta, kako bi mogla te golazni bolj na tanko viditi. Mikromega misli i misli, dokler mu sledeča v glavo pade. Poreže si nohte, ker jih že dolgo časa ni potesal. Iz pavčevega nohta naredi govororog, dene konec k ustim, drugega pa proti barki obrne, da vsó pokrije. Brodolomci zdaj mislijo, da je solnce mrknilo. Komaj se malo zavejo, zagromi Sirejanov glas, i vsi se tacega gromenja prestrašijo, da se kot koprive v vetru tresejo. V dno barke strahu beže. Mikromega se zavzame, ko tako hipoma vse tiho i mirno na roci postane. Kmalu se spolni, kaj bi vtegnilo tega vzrok biti. Tiho je zdaj. Čez nekoliko časa straho[pe]tneži k vrhu prilezejo, i zopet delati začnejo.

Mikromega i tajnik poslušata, kmalo šumenje, enako mravljínčevemu, zavzameta. Dvomita ali je govorjenje ali ne. Saturničan reče, da ni govorjenje. Mikromega ne sodi prej, dokler se ne prepriča. Zdaj pa vidi kako živalici jedna proti drugi stojite, kako jedna glavo k tlom drži, druga pa z rokami kaže, maha i tako vpije, da prav dobro sliši. Poglavar namreč je bil jednega zmed hlapcev zmerjal, zakaj se je bil bolj najedel, kot drugi. Zopet Mikromega i tajnik dolgo mislita, kako bi jih nagovorila. Mikromega pravi, da ne sme več skozi glasorog govoriti. Reče tajniku, naj bi on poskusil, ker njegov glas je nekoliko prijetniši. —

Saturničan beseduje: Kdo ste ve, nevidne stvari, i kdo je vas vstvaril, da na tako majhnem planetu prebivate. Ste mar potniki, ali so taka vaša prebivališča? Kam greste i kje ste bili? Od koga se živite, ker je vaše truplo tako majhno? Grozno majčkini ste! moji rojaki bi vas pogleda vredne ne držali, jaz pa vas ogovorim, i vam pomoč ponudim. Ko zemljaki — bili so Francozje, take besede začujejo, kakor možje ostrmé. Niso vedili, kdo je to v njihovem jeziku izustil — ker Mikromega i tajnik sta vse jezike govorila. Menijo, da je hudi duh. Duhoven ga začne rotiti, jedni molijo, drugi kolnejo, i še tretji burke ganjajo. Vse nič ne pomaga. Ko tajnik nobenega glasu več ne sliši, jih nagovori. Pove jim, kdo da je, i da ima tovariša Sirejana po imenu Mikromega. Vpraša jih dalje, če morejo kaj umnega misliti, i če imajo tudi neumrjóčo dušo. Nekemu zemljomeru se pa tako vprašanje za malo zdi, vzame svojo pripravo, ga zmeri i zakriči: Dragi gospod, kdor koli ste, menite, ako ste sto tisoč sežnjev visoki, da — Kaj? zavpije Saturničan, tisuč sežnjev. Ravno tolko velik sim, ne véč ne mánj. Kaj zlodja! Ti me je zmeril, ko sim ga ravno za neumnega imel! Jaz ga pa še ne vidim ne. —

O nesramneži! Menil sim, da pri vas gotovo v miru živite, ker ste tako majhne postave. Kako pa pride, da si pri vaših majhnih potrebah vender jeden drugemu pretite i se med sabo prepirate? Skoraj bi vse poteptal. Nikar! rečejo modroslovci, pred ko deset let mine, bo vse božja roka došla. Mikromega pokaži se. Nekaj časa jeden drugega osupnjeni gledajo, potem jih Mikromega zopet vpraša: Povejte mi, dragi prijatli, ker ste mi že na tolikanj vprašanj umno odgovorili, kaj se vender z vašó dušó po smrti zgodi? Modroslovci jeden drugega debelo gledajo, i nič pravega odgovora dati ne vedo. Mikromega i tajnik se tej razprtiji tako smejeta, da prvemu barka z roke v žep pade, kjer jo šele po dolgem iskanju zopet najde. Poslednjič modroslovce zarad umetnih odgovorov hvali. Zastran duše jim obljubi knjigo, v kateri bo ves dušni stan popisal. Zopet sta se Sirejan i Saturničan, ker je osem sto let že preteklo, proti domačiji podala. Na poti jih še jednopot modroslovci srečajo, ga za knjigo vprašajo, ktero jim Mikromega tudi podeli. Potnika proti domu hitita, modroslovci pa h kralju s prečudno knjigo gredo. Kralj jo z veseljem odpre, nadjavši se, da bo vse skrivnosti zvedil, za ktere se že dolgo pripravajo. Ko liste bolj natanko pregleda, nič ne vidi. Mikromega je vse opeharil.

KRATKOČASNICA

(Prosto poleg francoskega)

Neko jutro grejo trije šolarji šetat. Gredé zagledajo kmetovavca, ki je na zeleni travi pod visoko bukevjo spal, i brzde svojega osla u rokah držal. Ko bližej stopijo, reče jeden zmed njih: Pobratima, ako vam je drago, zdaj le lahko kaj potrobimo. Reče i vzame z živinčeta breme, se vleže na vse štiri, je sebi naveže, i se obrzda. Ko stori, reče tovaršema, da naj jo z oslom pobereta, sam jo hoče pa že z zaspancem obravnati, i se mu odrezati.

Zgodi se. Ko tovarša dober strelaj za hosto prideta, se kmetovavec zbudi, i ko pod oslovim bremenom človeka zapazi, se močno začudi. »Kaj zlodja«, zakriči, »ali ne pustiš bremena i brzda čigar so! Povej mi, kako ti semkaj prideš, i kje je moj osel?« »Poslušajte, starec, odgovori naš prijatelj, nikarte se jeziti, dokler vam vsega ne razodenem. Čarnov zavdan sin sim, ki me je, ko ga nisem hotel slušati, šest let v osla spremenil. Čas je pretekkel, i zopet sim človeško podobo dobil. Komaj izgovori, kmetovavec trepetaje reče: Idi kamor hočeš, da bi te le nikdar več ne vidil. Breme i brzde obdrži. Žalibože! da so me pri tem živinčetu zopet nabasali, dostikrat me je neusmiljena osoda vkanila. Nadjam se, da se mi ne bo zopet kmalo kaj enacega naključilo. Bog daj, da bi se nikdar s tvojim očetom ne snidil! Ne pečam se rad s tacimi možmi. Šolar komaj čaka, kdaj ga bo kmetovavec spustil; marsikatero še zagodrnja, potem ga vendar spusti. Sprosten hiti, da bi pobratima došel.

Drugo jutro gre kmetovavec v mesto si družega osla kupit. Na sejmišču najde svojega osla. Začuden zavpije: Gotovo si se v novo z očetom razprtil, da te je v drugo začaral. Pristavi še: Pazil bom, da te ne dobim zopet v roke.

LJUBLJANA

Ravno je nekdo pri nebeških vratih pozvonil, i hitro je Gabriel pertekel, da vidi, kdo da pride. Vidi da je Ljubljčan, hiti tedaj Bogu povedat, da en kosmat Ljubljčan zvunej stoji, i bi rad pred sodni stol stopil. Naj pride, reče Bog, in ročnoma se vrata odpro, pred visokim stolom pa stoji gizdalin, ki mu visoki zajci lice strižejo. »Kako si se poslužil dni, ki sem ti jih odmeril?« vpraša Bog. »Niks krajneriš, nur deutsch« reče bradač. Nur deutsch, reče Bog, iz Ljubljane pride; Gabriel, Ljubljčani več slovenskiga ne razumé, boš mogel iti i Ljubljano iz slovenskih krajev med nemške mesta zapisati. Komaj to izgovori, kar spet nekdo zažvenklja, i kmalo Gabriel družiga Ljubljčana pred Boga pripelje. »Wie benimmtest du dich...« »Niks tajč, reče ta, jaz le krajnsko zastopim«. Koj ko Bog sodbo odpravi, z enim namreč po nemško, z drugim pa po slovensko, stopi Gabriel prednj i popraša, kaj z Ljubljano. »Za zdaj jo že še morava pustiti, kjer je, saj vidiš, da pri taki mešanci ni mogoče soditi, bova vidila, čez nekaj časa, če se bojo ponemčeni spreobrnili, ali se bojo tudi ti Slovenci ponemčili, i po tem bova odločila, kje naj stoji bela Ljubljana.

NOČ

Solnce dneva tek končalo,
Zemljici slovo je dalo,
glas večernoga zvonu
kliče rateja domu.

Noč razpenja tamno krilo,
Petje v logu je vtihnilo,
Samo vetrček šumi
I u t/r/avi murn cvrči.

Mirno v zraku luna sije,
Tamne zemlje mrak,
Zvezde se užigajo,
Krasno v lesku migajo.

Truda sadaj vse počiva,
V spanju sladki mir uživa,
Kdaj, o duh nemirni moj!
Budeš ti mi pri pokoj?

JUTRO

Dan se zori,
Noč odbeži,
Zlato na nebu
Solnce blišči

Ptice zgodne
V zraku žgole,
Rožice v gaju
Ljubo duše.

Trava rosnà
Se lesketa,
Pčelica pridno
V cvetju sladkà.

Vse je živo,
Slada polno,
Vjasni mi moje
Srce tamno.

NA SV. JURJA DAN 1864

Svet' Juri je velik gospod,
Vsim revnim gostačem je znan;
Tud jaz imam v čisli ta dan,
Ker vselej nanj pade Tvoj god.

S'cer čudno lastnost to imá,
Da kadar povrne se spet,
Pomnoži število Ti let,
I k prešnjim Ti eno pridá.

Pa mislim, da prav je takó;
Zatorej le štej jih naprej,
I toliko vsaj jih naštej,
Da bode nazadnje jih sto.

Tud upam i srčno želim,
Da vsako, ki bode prišlo,
Prineslo kaj lepega bo,
Da Ti zadovoljen boš ž njim.

Zdaj, ko si še trden i mlad,
Naj vselej prijeten štacjon,
Ko star boš, prijazni patron
Naj dá Ti kak kanonikat.

Če viši še čaka Te reč,
Če mitro celo bi prijel;
Še bolj bom jaz tega vesel,
Še bolj mi kaj tac'ga bo všeč.

Vse dni, ki odštete imaš,
Naj drago Ti zdravje cvetě,
I sreča spremljuje naj Te!
To voši Tvoj Šimen iz Praš.

TAKO-LE PRAVIM, GOVORIM...

Vsih vel'kih i malih
Dan's Jurjev je god,
I sreče na cente
Jim voš'jo povsod.

Zatorej jaz tudi,
Kar vem ino znam,
Ti dobrega vošit',
Na znanje Ti dam.

S'cer v prozi povedal
Bi vse Ti lahko,
Al malo spodobi
Se pesniku to.

Zatorej, kar imam
Za Tebe vošil,
Sim v daktile ročne
Jih pridno povil.

Okrogla je sreča,
Očes' ma na sto;
Z vsemi naj gleda
Na Tebe zvesto.

Z očesom, ki čuje
Nad zdravjem ljudi,
Naj Tebe, moj dragi,
Nikol' ne zgreši.

Da z zdrav'mi nogami
I z zdravo glavo,
I s pridnim trebuhom
Boš tlačil zemljó.

Z očesom, s katerim
Denar nam deli,
Naj Tebi, moj Jure,
Nikol' ne meži.

I kader vradniško
Boš suknjo dobil,
Naj kmalu velika
Živina bi bil.

Da zlate tri zvezde
Na kólar dobiš,
Na suknji pa nosiš
Franc-Jožefov križ.

Sploh sreča prijazno
Te vódi povsod,
Naj stokrat pripelje
Še Jurjevi god;

Da če ne bo stopil
Pred Minozov tron,
Še stokrat bo vošil
Tvoj Jenko Šimón.

b) Tekstne inačice

PRED ODHODOM
(ZD I, 17 — Slovo)

Ko mesec svetlo
Bo zopet posjal,
Od ljub'ce slovo
Jaz bodem jemal.

Naj njene oči
Se v solzah tope,
Pomagati ni,
Če poka srce.

Poglej jih gore,
Čez nje gre moj pot,
I deleč čez nje,
Predeleč od tod.

Ne vprašaj, zakaj
Mi tu ni strpet',
Ne vprašaj, kedaj
Se vidiva spet.

Znabiti kedaj,
Znabiti nikdar,
Le roko podaj —
I Bog te obvar'!

PASTIR POJE
(ZD I, 94 — Narodna)

Dolina cveteča,
V dolini studenček,
Pri njem je devica,
Ki vije si venček.

Prišel sim si žejo
Vgasnit na studenček,
Devica mi dala
Je sebe i venček.

POGREB
(ZD I, 96)

V zvoniku ura dvanajst bije,
Gore i plan temota krije;
Le v mestu luči še brle,
Le v mestu še ne spe ljudje.

Pred hišo konja zrezgetata,
Odprejo se železne vrata;
Za vozom v pare stopi trop,
Da počasti moža pokop.

Glasovi godbe še donijo,
Vrste plesavcev se drvijo,
Njih lic noben'ga ne poznaš,
Vsakter' obraz je čudna laž.

Device davnej že v srpani,
Dekleta letos še ko lani,
Se v prvi vrsti jokajo,
I samski stan preklinjajo.

Pred vežo konja pridrdrata,
Kočijo črno pripeljata.
V kočiji pa mrlič leži,
Svet tacega še vidil ni.

Za njimi fantje se vrstijo,
V obraz bledé, z očmi brlijo,
z rokami v žepe segajo,
Okrogli d'nar preklinjajo.

Oko, globoko v čelo vdrto,
Je vedno še na pol odrpto,
Na ustnicah ino v očeh,
Se ziblje še hinavski smeh.

Za njimi množica neznana
Sledi betežna i zaspana.
V kolo obstopi črni grob,
Tako zapoje celi trop:

Obleka mu je žamet, svila,
Lasje diše mu od kadila,
Cvetlice ga pokrivajo,
Cvetlice, k' se obletavajo.

Le ž njim v pogreba tihe tmine,
O polnoči zmed nas naj zgine.
Zapojte v grob mu iz vsih ust:
Ne vstani več, golufni Pust.

REZA PRI OKNU
(ZD I, 100 — Pri oknu)

Bele cvetlice, ledene cvetlice,
K vam bom vroče pritisnila lice,
Tajaj led, tajaj led lice gorko,
Da mi po cesti bo vid'lo oko.

Malo trenutkov, i noter do groba
Drugi zavdana bo tvoja zvestoba;
Naj v nje naročji ti sreča cvete,
Meni za večni čas zginila je!

Vid'la bom sni, kak po cesti zvršijo,
Svate vesele, ki na njih sedijo,
Lep i narlepši pa ženin je mlad;
O da sim morala njega poznat'!

Bele cvetlice, ledene cvetlice,
Gorko uneto hladite mi lice!
Večni Bog, mili Bog! drži me ti,
Da mi to revno srce ne skopni!

BOGOSLOVEC
(ZD I, 138)

Kaj me gledaš, dekle zalo?
Kaj me gledaš, al' ne veš?
Pel bom novo mašo kmalo
Torej ljubiti me ne smeš.

Pusti mene i pozabi;
Z mano sreča ne cvetli,
Druzih sto te ljubiti vabi —
Pusti popa, naj medli.

MLINARICA

(ZD II, 16-9)

Na vodi čolniček,
V čolniču junak;
Na Kraj/n/skem ga ni, ki
Mu bil bi enak.

Tako je govoril,
Čolniček pripel
I mlinarco mlado
Za roke prijel.

Ga mlinarca mlada
Zagleda iz lin,
Navzeto si čuti,
Srce bolečin.

Na pol se branila,
Na pol je pa šla,
Kjer v strani za vrbo
Je senca temna.

Iz mlina po stezi
Tik vode hiti,
Pogosto po vodi
Obrča oči.

Pretekla je ura
I druga za njo,
Že dan se je nagnil,
Je solnce zašlo;

Ko vidi mladeneč
Mlinarco lepo,
Sladko se nasmeja,
Jo vpraša tako:

Ko mlinar/ca/ lepa
Domu se ravna,
Ko zali mladeneč
Po vod' odvesla.

Oj, mlinarca mlada,
Kam tak mi hitiš?
Oj, mlinarca zala,
Se mene bojiš?

Tako-le je mlinar
Poprašal ženo:
Oj, kje si obleko
Zmečkala tako?

Mladeneč, nikamor
Jaz zdaj ne hitim,
Se mladih i zalih
Ljudi ne bojim;

I kaj se je zgod'lo,
Da črni lasje
Tako ti skuštrani
Po glavi ležé?

Le malo sprehajaj
Sim tod se prišla,
Kjer voda se peni,
Kjer veter pihlja.

Po vozki stezici
Sprehajaj se šla,
Kjer voda se peni,
Kjer veter pihlja;

Oj, mlinarca mlada,
Sprehajaj se tod,
Je kraj presamoten,
Prepesknata pot.

Čez kamen sim padla
Na vrbo gosto,
Lase i obleko
Je zmedla tako.

Pa če bi ti mene
Poslušati tla,
Tam v senco za vrbo
Bi sedla oba.

Zaklel se je mlinar,
Takole je djal:
Stezo bom popravil,
Bom vrbe požgal;

Da moja se žena
Skuštrala ne bo,
I več si obleke
Zmečkala tako.

MOČ LJUBEZNI

(ZD II, 20)

»Kaj stvorili ste mi, gospod,
oh, Bogu potoženo bod'!
V posmeh sim postala ljudem,
Več v društvo nedolžno ne smem.«

»Na usta, o ljubica, prst!
Naj pride, ak mora, le krst;
Saj tud ljubezni za dva
Srce mi zadosti ima.

Zvonovi bridko se glase,
Pogrebci se s parom v/r/ste;
Naprej pa k pokoju nesó
Sinu ino mater mladó.

Kaj peti mogoče mu ni,
Kaj briše si mašnik oči? —
Ločitev edin'ga sinu
I ljubice toži Bogu.

NA RAZPOTJI

(ZD II, 161-62 — Na razpotju)

Revež, kam se čem podati?
Komu vstregel bi, ne vem;
Oča svetvajo i mati,
Da v duhovni stan naj grem.

Če bi spolnil lastno voljo,
Malo mojim bo ušeč;
Pustil bi brevir i štolo,
Bi podal se v daljni Beč.

Kar je žlahte, vsak mi pravi:
Farški ta je dober stan,
Ima dosti drev' i davi
Fajmošter kakor kaplan.

Vendar možnja odgovarja,
Vedno pravi: Ti nikar!
Brez pomoči, brez denarja,
Nama bo težavna stvar.

Kader vprašam modre glave,
Kaj bo boljše ino kam;
Nihče mi ne reče prave,
Vsak le misli: Voli sam.

Revež, kam bi neki djal se?
Kaj bi storil, res ne vem;
Bi na srečo preč podal se,
Al' bi vstregel tu ljudem?

JEREMIADA

(ZD II, 164)

Vidil kraje sim domače
Ptujec tamkej nosi hlače;
Krajnec moj pa Boga hvali,
k' so mu kikljo zanje dali.

Deus misericordiarum
Vsmil' se civium mearum;
Sercem kožo stvor' enako,
V zajčjo jih obleci dlako.

NA SVETEGA JURJA DAN

(ZD II, 174-75 — Voščila, 8)

Da svetega Jurja zelen'ga konjiča
Za dansi na posodo jaz bi imel,
Ne zbal bi se plota, ne grabna, ne griča,
Po zraku Strbencu kar vošit bi šel;

Za druge potrebe možnica bogata
Poda naj ti vselej prijazno roko,
Vsaktere odprle se bodo ti vrata,
Če bode prijatelj ti s srebrom zlato.

Al' ker mi mogoče ni konja dobiti,
Pa tukej za mizo prav kislo sedim,
Poskusil bom pismico to podučiti,
Kaj vse ti za jutnji god sporočim:

I ker se še šteješ med revne učence
I v šolskem še prahu (nerad s'cer) sediš,
Dajo frančiškani naj ti eminence,
Da »praemium« s konca semestra dobiš.

I ker mu vesoljni svet prav nič ne hasne,
Kdor vlegel se v postljo je v črno zemljo;
Prav dolgo življenja naj luč ti ne vgasne,
Da druž'ga kaj vžiti mogoče ti bo.

Ker vem, da ti majka je nograd zročila,
Tud' zanj ti kaj vošim i vošim za hram:
Naj vedno bi trta vsaktera rodila,
Tako da ti z vinom ne bode it' kam.

I družih reči je res tako število,
Da sam ne vem, kje bi začeti imel,
Ker usta i trebuh posebno vošilo,
I nos tud' katero imeti bo tel.

S'cer marsikaj še bi ti vošil znabiti,
Al' časa premalo za dansi imam;
Zato če še važnega kaj je vošiti,
Premisli sam, želi i voši si sam.

Se ustam, trebuhu prileže pečenka,
Naj bo že al' tele, al' raca al' gos,
Naj peče Dolenka jo al' pa Gorenka,
Odrezan od zad al' od spred naj bo kos.

Novic ti ta listek ne bode prinesel,
Le eno vem, eno ti torej povem,
Da dansi se »Riegler« je semkaj pritesel,
Kdaj prišel bo k vam, ti povedat' ne vem.

Al' race i goske pa plavajo rade,
(Mende to navado imajo povsod?)
Da treba ne bo jim pustiti navade,
Naj v kleti tik soda počiva ti sod.

V beli Ljublj. 23/4 55.

Tvoj
S. Jenko